

епохи, не відповідають національному характеру, традиціям української нації, тобто політичній культурі властива певна неорганічність.

Серед чинників, що заважають нашому народові успішно просуватися шляхом прогресу для входу в європейську сім'ю цивілізованих країн, слід назвати такі. Це передусім деякі особливості ментальності: маніхейство, максималізм, недисциплінованість, інертність, зайва мрійливість (ескапізм) тощо. Ці та деякі інші риси призводять до виснаження, а іноді й небезпечного розладу приватного та суспільного життя, до кримінальних злочинів, бунтів, нігілізму тощо.

Отже, усю політичну історію України можна уявити як картину постійного протиборства ліберальних і патріархальних цінностей: з одного боку, приватна ініціатива, потреба самоствердження індивіда у змаганні з рівними, свобода власності та працелюбність, максимальне обмеження ролі держави в суспільстві (ліберальні орієнтири), а з другого – соборність, обцинність, колективізм з одночасною схильністю до авторитаризму, потреба у сильному лідері харизматичного типу (постсоціалістичні рудименти).

Конфліктна політична культура, сформована під впливом зазначених чинників, постійно давалася взнаки упродовж усієї української історії: різним політичним силам не вистачало толерантності, політичної етики, злагоди, адже діалогове підґрунтя в культурі відображується безпосередньо і в культурі політичного спілкування між різними політичними силами, партіями, фракціями, соціальними групами тощо.

Слід урахувувати також регіональний менталітет, наприклад, мешканців Західної України, Півдня і Сходу України. На нього впливають і ще довго впливатимуть міжконфесійні проблеми. В Україні це передусім відмінності між прихильниками православ'я і греко-католиками. Наявність інших конфесій – іудаїзму, протестантизму тощо або непорозуміння між прихильниками Київського і Московського патріархатів впливають на політичну культуру в Україні дещо менше. Греко-католики здебільшого проживають у Західній Україні, а тому особливості віросповідання підкреслюють розбіжності між Сходом і Заходом України на рівні менталітету населення цих регіонів.

Пошук політичного консенсусу, нова політико-культурна стратегія влади є винятковою і вкрай необхідною передумовою соціально-політичної стабілізації українського суспільства та формування нової якості нашої політичної культури.

Г. П. Клімова, доктор соціологічних наук, професор

РОЛЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОПОРЯДКУ В СУСПІЛЬСТВІ

Курс на формування правової держави і громадянського суспільства, що був проголошений в Україні, може бути здійснений, с одного боку, шляхом

удосконалення законодавства і державного управління, а з другого – через забезпечення високого рівня правової культури українських громадян, без чого неможливо формування правопорядку в суспільстві.

Правовий порядок – це стан соціального життя, який характеризується внутрішньою впорядкованістю, врегульованістю правових стосунків, що зазначені на нормах права, законності і є результатом реалізації правових вимог і приписів у суспільстві. Серцевиною правопорядку є людина. Від рівня її правової культури залежать формування і розвиток правопорядку в суспільстві, оскільки в правовому житті чітко простежуються дві тенденції: одна спрямована на зміцнення правопорядку, друга – на його відкидання та руйнування, що пов'язано з нерегульованістю суспільних відносин, зловживаннями, а також зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Тому, чим вище правова культура громадян, тим рішуче їх наступ на негативні правові вияви, тим міцніше правопорядок у суспільстві.

Поняття правової культури є багатограним, багатоаспектним. Тому для його філософсько-правового аналізу використовуються різноманітні теоретико-методологічні підходи. Серед них: суб'єктивний, діяльнісний, антропологічний, технологічний, якісний, соціологічний, аксіологічний та ін.

Так, відповідно до суб'єктивного підходу, який використовують такі дослідники, як О. Лукашева, Ю. Дмитрієв, З. Іванов та ін., під правовою культурою розуміється певна ступінь знання законодавства та поваги до норм права. Ці автори, на нашу думку, безпідставно обмежують поняття правової культури ставленням людей до правових норм, що дуже звужує поняття правової культури. За його межами залишаються такі суттєві явища, як правовий статус особистості, правове становище та ін. Насправді поза правовою культурою опиняються і самі правові норми, бо йдеться не про ці норми, а лише про ставлення до них. Послідовна реалізація зазначеного підходу при аналізі правової дійсності призводить до ототожнення правової культури з правосвідомістю.

Згідно з діяльнісним підходом, прибічниками якого є М. Смоленський, Ю. Агеев, В. Еглітіс та ін., правова культура розглядається як правотворча діяльність. Вона розуміється як процес і результат творчості людини в галузі права. Цим саме з правової культури виключаються інші, до того ж не меншою мірою важливі види юридичної діяльності, наприклад, правозастосовна діяльність або діяльність громадян з підвищення свого правоосвітнього рівня тощо. З правової культури випадає уся репродукційна, відтворююча діяльність.

Антропологічне розуміння правової культури виходить з того, що культура охоплює все, що відрізняє життєдіяльність людини і суспільства від природи, що існує, тобто всі сторони людського буття. Культура включає все, що створено людиною і характеризує історичність її буття в світі. Виходячи

з цього широкого розуміння культури, в науковій літературі можна зустріти досить широкі визначення правової культури. Зразком може бути розуміння правової культури як системи матеріалізованих та ідеальних елементів, що належать до сфери дії права, та їх відбиття у свідомості і поведженні людей. Дана концепція розробляється в працях Р. Могилевського, К. Моралева, В. Орехова та ін.

Виходячи з технологічного підходу, правова культура розуміється як сукупність прийомів, процедур, норм, що історично змінюються і характеризують рівень правової діяльності, який був досягнутий суспільством. Акцент тут ставиться не на тому, що робиться в правовій галузі, а на тому, як це робиться. У науковій літературі цю концепцію досить послідовно і плідно розробляють Є. Аграновська, Є. Зорченко, С. Кожевінков, А. Лікас та ін. Разом з тим слід підкреслити, що за межами даного розуміння правової культури залишаються правопсихологічний клімат соціуму, суспільна правова думка, ціннісно-правові орієнтири громадян тощо.

Не принижуючи значення наведених підходів до визначення правової культури, що були наведені, ми солідарні з тими науковцями, які віддають перевагу аксіологічному підходу в його розумінні. Цей підхід, який є найбільш поширеним серед учених, дозволяє поєднати її багатоманітні якості навколо поняття цінності, оскільки саме цінності є ядром культури взагалі і правової культури зокрема.

З точки зору зазначеного підходу культура є об'єктивацією ціннісно-світоглядних уявлень, що відображують внутрішній світ людської суб'єктивності. Тому до культури можна застосувати її аутентичне поняття – аксіосфера. Це означає, що культура виступає передусім як актуальна для індивіда і суспільства в цілому ціннісна система. Вона розглядається як сукупність цінностей, що створені людством у перебігу його історії. З урахуванням цього правова культура є системою правових цінностей, що розвиваються й відповідають рівню соціального прогресу, якого досягло людство, відображують у правовій формі важливі соціальні цінності, які впливають на стан і спосіб правового життя особистості і суспільства. Саме таке розуміння правової культури відображено в працях багатьох учених (С. Алексєєв, В. Сальніков, Р. Русінов, А. Семітко та ін.).

Правові цінності становлять стрижень ціннісно-нормативних орієнтацій правової свідомості і слугують головним чинником соціокультурної інтеграції. У цьому зв'язку вивчення правових цінностей дозволяє отримати наукову інформацію про найбільш фундаментальні аспекти правової культури українського соціуму, знання яких у свою чергу надає можливість значною мірою зрозуміти стан правового життя суспільства, його правопорядку. Правові цінності лежать в основі правопорядку. Вони виступають як ідеальне обґрунтування норм права, складають мету права та його інститутів.